

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL / IYUL / 7-SON,
I-QISM

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyul.
I-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoj o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

MHXS (IFRS) ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOT TUZISHNING KORXONA RENTABELLIGI VA TO'LOVGA QOBILIYATLILIGINI TAHLIL QILISHDAGI O'RNI.....	12
Urakova Maxsad Xakimovna	
QAYTA TIKLANMAYDIGAN RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING O'RNI.....	18
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
COMPARATIVE ANALYSIS OF DIGITAL FINANCIAL TECHNOLOGIES FOR CREDIT RISK PREDICTION AND MANAGEMENT IN COMMERCIAL BANKS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA ANALYTICS.....	21
Kholdorov Sardor Umarovich	
O'ZBEKISTONDA AGROINVESTITSIYALARNI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	28
Yusupov Komaliddin Baxtiyor o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА.....	38
Эргашбаева Нилуфар Мухаммадсайфуллаевна	
MUSTAQIL TURISTLAR OQIMINI OSHIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA VA UNI O'ZBEKISTON SHAROITIGA MOSLASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	42
Muzaffarov Akmal Axmadovich	
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЧАТ-БОТОВ В СИСТЕМЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ	49
Ирматова Азиза Бахрамовна	
OROL BO'YI MINTAQASIDA YASHIL IQTISODIYOT ASOSIDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	56
Akramova Feruza	

OROL BO'YI MINTAQASIDA YASHIL IQTISODIYOT ASOSIDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)

Akramova Feruza

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

“Ipak yo‘li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti

Mustaqil tadqiqotchi

Email: iro.asist@univ-silkroad.uz

ORCID: 0009-0003-8891-2839

Annotatsiya: Yashil iqtisodiyotga o'tish — kam uglerodli, resurslarni tejaydigan va ijtimoiy qamrovli rivojlanish modeli — ekologik tarangliklarga duch kelgan mintaqalar uchun markaziy ustuvor yo'nalishga aylandi. Orolbo'yi mintaqasi, xususan, Qoraqalpog'iston Respublikasi, XX asrning eng og'ir antropogen ekologik halokatlaridan biri oqibatida iqtisodiy tiklanish va chuqur ekologik degradatsiyani uyg'unlashtirish muammosini yaqqol namoyon etadi. Ushbu maqolada agroturizm — qishloq xo'jaligi va turizmni birlashtiruvchi faoliyat — qurg'oqchil va degradatsiyaga uchragan ushbu hududda yashil iqtisodiyot dvigateli sifatida qanday mexanizmlar orqali rivojlanishi mumkinligi tahlil qilinadi. Milliy siyosat hujjatlari, Jahon turizm tashkiloti (UN Tourism), Jahon iqtisodiy forumi va BMT Taraqqiyot dasturi hisobotlari, sharhlangan ilmiy adabiyotlar va ikkilamchi statistik ma'lumotlarga tayangan holda sifat tahliliga asoslangan keys-stadi yondashuvi qo'llanilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mintaqa fermer xo'jaliklari, iqlimga chidamli qishloq xo'jaligi tajribalari, OVOP («Bir qishloq — bir mahsulot») mahsulotlari, saksovul plantatsiyalari hamda boy qoraqalpoq merosi ko'rinishidagi o'ziga xos resurslarga ega va kuchli siyosiy qo'llab-quvvatlovdan — O'zbekistonning Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi (2019–2030-yillar) va 2021-yilda BMT tomonidan mintaqaning ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e'lon qilinishidan — bahramand bo'lmoqda. Biroq bu salohiyatni ro'yobga chiqarish rejalashtirish, yashil moliya va mikrokredit, jamoa salohiyatini oshirish, infratuzilma, marketing va inklyuziv boshqaruvni qamrab oluvchi muvofiqlashtirilgan mexanizmlarga bog'liq. Maqolada ushbu mexanizmlarni ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy natijalar bilan bog'lovchi yaxlit konseptual model taklif etiladi hamda asosiy to'siqlar — infratuzilma yetishmovchiligi, malaka cheklovi, mavsumiylik va ekologik noziklik — muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot; agroturizm; qurg'oqchil mintaqalar; Orol dengizi; Qoraqalpog'iston; barqaror rivojlanish; O'zbekiston; qishloq xo'jaligini diversifikatsiyalash.

Аннотация: Переход к зелёной экономике — модели развития с низким уровнем выбросов углерода, эффективным использованием ресурсов и социальной инклюзивностью — стал одним из ключевых приоритетов для регионов, сталкивающихся с экологическими вызовами. Регион Приаралья, в частности Республика Каракалпакстан, наглядно демонстрирует необходимость сочетания экономического восстановления с преодолением последствий глубокой экологической деградации, вызванной одной из крупнейших антропогенных экологических катастроф XX века. В данной статье анализируются механизмы развития агротуризма — деятельности, объединяющей сельское хозяйство и туризм, — как одного из драйверов зелёной экономики в засушливом и деградированном регионе. Исследование основано на качественном кейс-стади с использованием национальных стратегических документов, отчётов Всемирной туристской организации (UN Tourism), Всемирного экономического форума и Программы развития ООН, рецензируемой научной литературы и вторичных статистических данных. Полученные результаты показывают, что регион располагает уникальными ресурсами в виде фермерских хозяйств, климатостойчивых сельскохозяйственных практик, продукции OVOP («Одна деревня — один продукт»), саксауловых насаждений и богатого каракалпакского культурного наследия, а также пользуется значительной государственной и международной поддержкой благодаря Стратегии

перехода Узбекистана к зелёной экономике на 2019–2030 годы и признанию региона зоной экологических инноваций и технологий ООН в 2021 году. Вместе с тем реализация данного потенциала требует согласованных механизмов, охватывающих стратегическое планирование, зелёное финансирование и микрокредитование, развитие потенциала местных сообществ, совершенствование инфраструктуры, маркетинга и инклюзивного управления. В статье предложена целостная концептуальная модель, связывающая указанные механизмы с экологическими, экономическими и социальными результатами, а также рассмотрены основные ограничения, включая недостаточное развитие инфраструктуры, дефицит квалифицированных кадров, сезонность и экологическую уязвимость.

Ключевые слова: зелёная экономика; агротуризм; засушливые регионы; Аральское море; Каракалпакстан; устойчивое развитие; Узбекистан; диверсификация сельского хозяйства.

Abstract: The transition to a green economy—a low-carbon, resource-efficient, and socially inclusive development model—has become a central priority for regions facing severe environmental challenges. The Aral Sea region, particularly the Republic of Karakalpakstan, illustrates the need to reconcile economic recovery with profound ecological degradation caused by one of the most significant anthropogenic environmental disasters of the twentieth century. This article examines the mechanisms through which agritourism, integrating agriculture and tourism, can serve as a driver of the green economy in this arid and environmentally degraded region. The study employs a qualitative case study approach based on national policy documents, reports of the United Nations Tourism (UN Tourism), the World Economic Forum, and the United Nations Development Programme, peer-reviewed academic literature, and secondary statistical data. The findings indicate that the region possesses distinctive assets, including family farms, climate-resilient agricultural practices, OVOP (One Village One Product) initiatives, saxaul plantations, and the rich cultural heritage of the Karakalpak people. These advantages are reinforced by strong policy support through Uzbekistan's Green Economy Transition Strategy for 2019–2030 and the designation of the region as a UN Environmental Innovation and Technology Zone in 2021. However, unlocking this potential requires coordinated mechanisms encompassing strategic planning, green finance and microcredit, community capacity building, infrastructure development, marketing, and inclusive governance. The article proposes an integrated conceptual framework linking these mechanisms to environmental, economic, and social outcomes while discussing key constraints, including infrastructure gaps, limited human capacity, seasonality, and ecological vulnerability.

Keywords: green economy; agritourism; arid regions; Aral Sea; Karakalpakstan; sustainable development; Uzbekistan; agricultural diversification.

KIRISH

Yashil iqtisodiyot tushunchasi so'nggi o'n yilliklarda atrof-muhit siyosatining chekkasidan zamonaviy taraqqiyot tafakkurining markaziga ko'chdi. BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP) yashil iqtisodiyotni inson farovonligi va ijtimoiy tenglikni oshiradigan, ayni paytda ekologik xavf va resurs tanqisligini sezilarli darajada kamaytiradigan iqtisodiyot sifatida ta'riflaydi; amaliy ma'noda u kam uglerodli, resurslarni tejaydigan va ijtimoiy qamrovli deb tavsiflanadi [1]. Bunday iqtisodiyotda bandlik va daromad o'sishi chiqindilar hamda ifloslanishni kamaytiradigan, energiya va resurs samaradorligini oshiradigan va biologik xilma-xillik yo'qolishining oldini oladigan davlat va xususiy investitsiyalar hisobiga ta'minlanadi [1]. Turizm bu kun tartibida muhim o'rin egallaydi: Jahon turizm tashkiloti (UN Tourism) va UNEP tomonidan tayyorlangan hisobotda turizm barqaror va inklyuziv yashil iqtisodiyotga o'tishni tezlashtirishga qodir o'nta tarmoqdan biri sifatida ko'rsatilgan [2].

Qurg'oqchil va degradatsiyaga uchragan mintaqalar uchun yashil iqtisodiyot doirasi ayniqsa dolzarbdir. Bunday hududlar suv tanqisligi, tuproq sho'rlanishi, yer degradatsiyasi va nozik ekotizimlar kabi jiddiy tarkibiy cheklolarga duch keladi, bu esa an'anaviy, resurslarni jadal iste'mol qiluvchi o'sish imkoniyatlarini chegaralaydi. Ayni paytda bu mintaqalar o'ziga xos tabiiy va madaniy boyliklarga ega: cheksiz dasht va sahro manzaralari, an'anaviy dehqonchilik va chorvachilik amaliyotlari, milliy hunarmandchilik va oshxona. Aynan shu sababli qishloq xo'jaligini diversifikatsiyalash strategiyasi — an'anaviy ixtisoslashuvga yangi tarmoqlarni qo'shish — agrar hududlar iqtisodiyotini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Agroturizm, ya'ni mehmonlarni qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaradigan fermer xo'jaliklariga jalb etishga asoslangan turizm shakli, aynan shunday diversifikatsiya vositasi sifatida tobora ko'proq e'tirof etilmoqda [4].

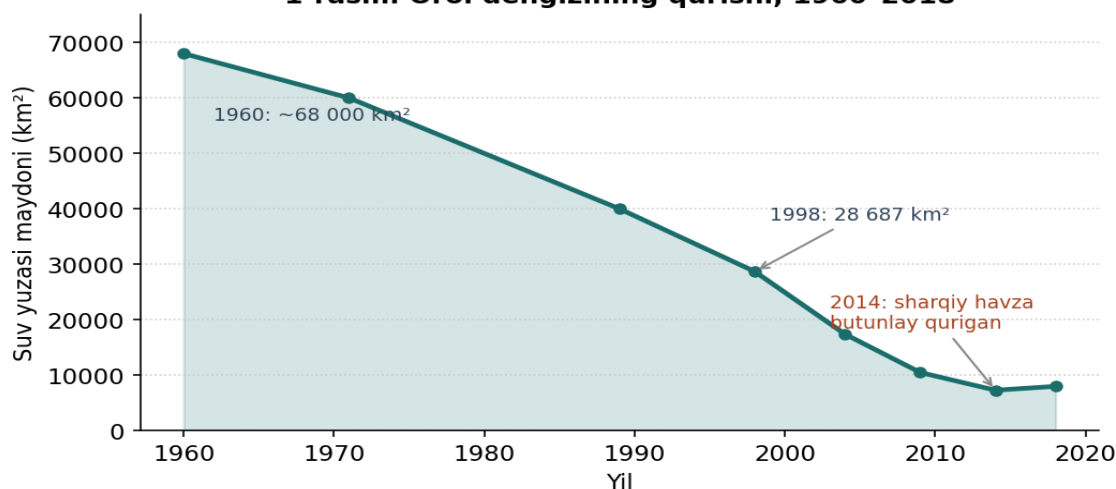
Agroturizm jahon turizm bozorida tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan yo'nalishlardan biri bo'lib, u qishloq joylarining iqtisodiy salohiyatini oshirish, fermerlarga qo'shimcha daromad manbai yaratish va shahar aholisining tabiat hamda an'anaviy turmush tarzi bilan tanishish ehtiyojini qondirish imkonini beradi. Uning o'zagini mehmonlarni mahalliy fermer xo'jaliklariga — uzumchilik, asalarichilik, sabzavotchilik va mevachilik, dorivor o'simliklar yetishtirish hamda chorvachilik xo'jaliklariga — jalb etish tashkil qiladi. Qurg'oqchil mintaqalar uchun

agroturizmning ikki muhim afzalligi bor: birinchidan, u suv va yerni nisbatan kam talab qiladi, chunki qiymatni mahsulot hajmidan emas, balki tajriba, hikoya va xizmatdan yaratadi; ikkinchidan, uning qiymat zanjiri keng bo'lib, transport, oziq-ovqat, hunarmandchilik va shaxsiy xizmatlarni qamrab oladi, shu bois bitta mehmonning xarajati ko'plab kichik mahalliy korxonalar o'rtasida taqsimlanadi.

Ekologik halokat va taraqqiyot intilishlari o'rtasidagi ziddiyatni Orolbo'yi mintaqasidan ko'ra yaqqolroq namoyon etadigan joy yo'q. 1960-yilda Orol dengizi Yer yuzidagi eng yirik ichki suv havzalaridan biri bo'lib, maydoni taxminan 68 000 kvadrat kilometrni tashkil etgan; Amudaryo va Sirdaryo suvlarining paxtachilik uchun burib yuborilishi natijasida u 1998-yilga kelib 28 687 kvadrat kilometr gacha qisqargan, 2014-yilda esa sharqiy havza zamonaviy tarixda birinchi marta butunlay qurib qolgan [12]. Qurigan tubi o'rnida Aralkum — bir necha million gektarli yosh sho'r sahro paydo bo'ldi; undan har yili yuz million tonnaga yaqin tuz, chang va kimyoviy qoldiqlar shamol bilan ko'tarilib, mintaqa bo'ylab tarqaladi va salomatlik, tuproq hamda suv sifatiga jiddiy zarar yetkazadi. Qoraqalpog'istonda bu jarayon baliqchilik iqtisodiyotining tanazzuli, ishsizlik, qashshoqlik va aholi migratsiyasi bilan kechdi. 1-rasmda dengiz maydonining qisqarishi keltirilgan (1-rasm).

1-rasm. Orol dengizining qurishi, 1960–2018

Manba: NASA Earth Observatory va Britannica asosida tuzilgan (qiymatlar taxminiy).

1-rasm. Orol dengizining qurishi, 1960–2018¹

Mintaqaning iqtisodiy negizi tarixan qishloq xo'jaligiga — paxtachilik, sug'orma dehqonchilik va chorvachilikka — tayangan, biroq sho'rlanish, suv tanqisligi va yer degradatsiyasi bu negizni zaiflashtirdi [19]. Shu sababli qishloq xo'jaligini yashil iqtisodiyot asosida — suvni tejaydigan, tuproqni asraydigan va daromadni diversifikatsiyalaydigan tarzda — qayta qurish mintaqa taraqqiyotining markaziy vazifasiga aylandi [20], [21]. Agroturizm bu qayta qurishning tabiiy davomi bo'lib, qishloq xo'jaligiga qo'shimcha, suvni kam talab qiladigan daromad manbaini qo'shadi.

Siyosiy javob esa keng ko'lamli bo'ldi. 2021-yil may oyida BMT Bosh Assambleyasi maxsus rezolyutsiya qabul qilib, Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e'lon qildi hamda a'zo davlatlar, BMT tuzilmalari va xalqaro moliya institutlarini mintaqaga ekologik toza, energiya va suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishga chaqirdi [8]. Milliy darajada O'zbekiston 2019–2030-yillarga mo'ljallangan Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasini qabul qildi va uni keyinchalik «O'zbekiston – 2030» strategiyasi doirasida mustahkamladi [7]. Shu bilan birga, turizm milliy ustuvorlik darajasiga ko'tarildi, BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) va boshqa hamkorlar esa Qoraqalpog'istonda qishloq joylarini rivojlantirish hamda OVOP dasturini qo'llab-quvvatlay boshladi [9], [10]. Ushbu uyg'un kun tartibi amaliy savolni keltirib chiqaradi: agroturizm mintaqaning degradatsiyaga uchragan, ammo o'ziga xos resurslarini qanday aniq mexanizmlar orqali yashil iqtisodiyot dvigateliga aylantira oladi?

Mazkur tadqiqotning maqsadi — Qoraqalpog'iston misolida agroturizmning qurg'oqchil Orolbo'yi mintaqasida yashil iqtisodiyot natijalariga hissa qo'shish mexanizmlarini aniqlash, tartibga solish va tanqidiy baholashdir. Tadqiqot uchta savolga javob izlaydi. Birinchidan, mintaqada yashil turizmni rivojlantirishni belgilaydigan siyosiy va iqtisodiy kontekst qanday? Ikkinchidan, agroturizm uchun qanday tabiiy, qishloq xo'jaligi

¹ Manba: NASA Earth Observatory va Britannica asosida tuzilgan (qiymatlar taxminiy).

va madaniy resurslar asos bo'la oladi va mahalliy manfaatdor tomonlar bularni safarbar etishga qanchalik tayyor? Uchinchidan, ushbu resurslarni barqaror ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy natijalar bilan bog'lash uchun qanday institutsional, moliyaviy va boshqaruv mexanizmlari zarur?

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yashil iqtisodiyot tushunchasi 2008–2009-yillardagi global moliyaviy va ekologik inqirozlardan so'ng keng tarqaldi. BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP) uni inson farovonligini oshiradigan, ayni paytda ekologik xavf va resurs tanqisligini kamaytiradigan iqtisodiyot sifatida ta'rifladi [1]. Keyinchalik Jahon turizm tashkiloti va UNEP turizmni yashil iqtisodiyotga o'tishning muhim tarmog'i sifatida ko'rsatdi [2]. Bu adabiyot yashil iqtisodiyotning nazariy asoslarini belgilab berdi, biroq uni qurg'oqchil va degradatsiyaga uchragan hududlarning aniq sharoitlariga tatbiq etish masalasi nisbatan kam o'rganilgan bo'lib qolmoqda.

Qishloq xo'jaligi va yer degradatsiyasi bo'yicha adabiyot dissertatsiya mavzusi uchun markaziy ahamiyatga ega. Umarov va hammualliflari O'zbekistonda yer degradatsiyasining asosiy muammolarini tahlil qilib, konservatsion dehqonchilik, raqamli texnologiyalar va nanotexnologiya kabi zamonaviy yechimlarni taklif etadi [19]. UNDP yashil rivojlanish qishloq xo'jaligi va suvdan foydalanishni qanday qo'llab-quvvatlashini ko'rsatadi [20], FAO esa Orol havzasining degradatsiyaga uchragan hududlarida agro-ishlab chiqarishni oshirishga qaratilgan loyihalarni amalga oshirmoqda [21]. Yaponiya bilan hamkorlikdagi SATREPS dasturi sho'rlanish va suvdan foydalanish samaradorligini boshqarishning innovatsion texnologiyalarini ishlab chiqmoqda [22]. Bu ishlar qurg'oqchil hududlarda qishloq xo'jaligini yashil asosda rivojlantirish imkoniyatlarini ko'rsatadi, ammo ularning aksariyati turizm bilan bog'lanishni e'tibordan chetda qoldiradi.

Agroturizm va qishloq turizmi bo'yicha adabiyot tez o'smoqda. Togaymurodov, Roman va Prus Samarqand misolida fermerlarning agroturizmga ishtirokini belgilovchi omillarni — daromad, ta'lim va shaharga yaqinlikni — aniqladi [4]. Jeong va hammualliflari esa O'zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirishda madaniy strategiyalarning rolini baholadi [16]. Bu tadqiqotlar agroturizmni qishloq daromadini diversifikatsiyalash vositasi sifatida ko'rsatadi, biroq ularning ko'pchiligi Orolbo'yi kabi ekologik halokat hududlariga emas, balki nisbatan barqaror mintaqalarga qaratilgan.

Orolbo'yi mintaqasiga bag'ishlangan adabiyot ham mavjud. Saidmamatov va hammualliflari mintaqada ekoturizmga tayyorgarlikni o'rganib, infratuzilma va mikromoliya yetishmasligini asosiy cheklov sifatida aniqladi [5]. Alikhanova va Bull esa Orolning qurg'oqchil hududida tabiatga asoslangan yechimlar — afforestatsiya, suv-botqoqlarni tiklash va bioxilma-xillikni himoya qilish — bir vaqtning o'zida ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy foyda berishini ko'rsatdi [6]. Bu ishlar mintaqaning resurslari va cheklovlarini yaxshi yoritadi, lekin qishloq xo'jaligi, turizm va yashil moliyani yagona tizimga birlashtiruvchi yondashuv kam uchraydi.

Adabiyotlar sharhi uchta bo'shliqni ko'rsatadi. Birinchidan, yashil iqtisodiyot nazariyasi qurg'oqchil hududlarning aniq sharoitlariga kamdan-kam tatbiq etilgan. Ikkinchidan, qishloq xo'jaligi, agroturizm va yashil moliya odatda alohida-alohida o'rganiladi, ularni yagona, o'zaro bog'liq mexanizmlar tizimi sifatida ko'rish esa kam uchraydi. Uchinchidan, Orolbo'yi misolida agroturizmni yashil iqtisodiyot asosida qishloq xo'jaligini rivojlantirish bilan bog'lovchi empirik va konseptual ishlar yetishmaydi. Ushbu maqola aynan shu bo'shliqlarni to'ldirishga — qishloq xo'jaligi, turizm va yashil iqtisodiyotni birlashtiruvchi yaxlit model taklif etishga — qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekistonning shimoli-g'arbiy qismida joylashgan avtonom respublika bo'lib, taxminan 166 600 kvadrat kilometr maydonni — mamlakat hududining qariyb 37 foizini — egallaydi, biroq aholisi ikki million kishidan kamroq. Uning poytaxti Nukus shahri bo'lib, bir vaqtlar Orol dengizining janubiy sohilidagi baliqchilik porti bo'lgan Mo'ynoq bugun ochiq suvdan o'nlab kilometr uzoqlikda qolgan. Iqlimi keskin kontinental va qurg'oqchil: yozi issiq va quruq, qishi sovuq, yog'in kam, bug'lanish yuqori. Hududda Qizilqum va Aralkum sahrolari, Ustyurt platosi, Amudaryo deltasi hamda qoldiq ko'llar va botqoqliklar tarmog'i ustunlik qiladi. Qoraqalpog'iston Orol inqirozining markazida joylashgani bois istisno darajadagi ekologik tarqalganlikni shu darajada o'ziga xos ekologik, geologik va madaniy boyliklar bilan birlashtiradi.

Aynan shu xususiyat respublikani ibratli «kritik keys» qiladi. Sharoit haqiqatan ham og'ir bo'lgani uchun turizm va agroturizm tiklanishga hissa qo'sha oladimi degan savolni sinab ko'rish imkonini beradi; ayni paytda mintaqada o'ziga xos resurslar va siyosiy e'tiborga yetarlicha ega bo'lgani bois ishonarli rivojlanish yo'li mavjud. Shu sababli Qoraqalpog'istondan olingan xulosalar birlamchi tarmoqlardan voz kechib diversifikatsiyaga intilayotgan boshqa qurg'oqchil hududlar uchun ham ahamiyatlidir.

Mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy holati uning rivojlanish ehtiyojlarini belgilaydi. Baliqchilik va qishloq xo'jaligiga asoslangan an'anaviy iqtisodiyotning yangi rivojlanish bosqichiga o'tishi iqtisodiy faoliyatni diversifikatsiyalash, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi daromadlarini oshirish uchun qo'shimcha imkoniyatlar shakllantirmoqda. Shu bilan birga, Qoraqalpog'iston yosh va mehnatga layoqatli aholiga, boy madaniy an'analarga hamda davlat va xalqaro hamjamiyatning kuchli e'tiboriga ega. Aynan shu omillar — ehtiyoj va salohiyatning birga mavjudligi — agroturizmni mintaqaga uchun nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy jihatdan ham dolzarb qiladi, zero u joylarda ish o'rni yaratish va aholini saqlab qolish vositasi bo'la oladi.

Tadqiqot razvedka xarakteridagi, mexanizmlarga yo'naltirilgan savolga mos keladigan sifat tahliliga asoslangan yagona keys-stadi dizaynidan foydalanadi. Oldindan belgilangan gipotezani tekshirish o'rniga, u konseptual modelni qurish va tasvirlash uchun bir necha ikkilamchi dalillar manbasini birlashtiradi. Uch toifa manba qo'llanildi. Birinchisi — siyosat va institutsional hujjatlar, jumladan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabrdagi "2019 — 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PP-4477-son² qaror bilan tasdiqlangan O'zbekistonning Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi [7], 2021-yilgi BMT rezolyutsiyasi [8] hamda UNDPning Orol bo'yida agroturizm, OVOP va qishloqni rivojlantirishga oid dasturlari va matbuot materiallari [9], [10]. Ikkinchisi — xalqaro hisobotlar, xususan UN Tourism–UNEP hisoboti [2], UNEPning yashil iqtisodiyot bo'yicha asosiy hisoboti [1] va Jahon iqtisodiy forumining 2024-yilgi Sayohat va turizmni rivojlantirish indeksi [3]. Uchinchisi — mintaqaga oid sharhlangan ilmiy adabiyot, jumladan Samarqand misolida agroturizmni rivojlantirish bo'yicha Togaymurodov va hammualliflarning tadqiqoti [4], Orol bo'yida ekoturizm bo'yicha Saidmamatov va hammualliflarning ishi [5] hamda Alikhanova va Bullning tabiatga asoslangan yechimlar bo'yicha sharhi [6].

Ikkilamchi miqdoriy ko'rsatkichlar — xalqaro sayyohlar oqimi va dengiz maydonining qisqarishi — Jahon banki [13], O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi [14] va NASAning Yer kuzatuv ma'lumotlari [12] asosida to'plandi. Bu ma'lumotlar tendentsiyalarni tavsiflash uchun ishlatildi, sababiy bog'liqlikni isbotlash uchun emas. Tahliliy jihatdan material sifatli kontent-tahlil orqali o'rganildi: hujjatlardan resurslar, vositalar, ishtirokchilar va natijalarga oid takrorlanuvchi mavzular ajratib olindi, so'ngra ular keyingi bo'limda keltirilgan mexanizm toifalariga jamlandi va 3-rasmdagi konseptual modelga birlashtirildi. Yondashuv ikkilamchi va yagona keysli tadqiqotga xos cheklolarga ega — e'lon qilingan manbalarning to'liqligi va aniqligiga bog'liqlik, birlamchi dala tadqiqotining yo'qligi va statistik umumlashtirish imkoniyatining cheklanganligi muhokama qilinadi. Bularni yumshatish maqsadida da'volar imkon qadar mustaqil manbalar bo'yicha taqqoslab tekshirildi va miqdoriy qiymatlar birlamchi ma'lumotlar to'liq bo'lmagan hollarda taxminiy sifatida keltirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonning yashil iqtisodiyot kun tartibi Orolbo'yida turizmni rivojlantirish uchun institutsional poydevorni ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabrdagi "2019 — 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PP-4477-son qaror bilan tasdiqlangan 2019–2030-yillarga mo'ljallangan Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi energiya samaradorligi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish, toza energiyadan keng foydalanish, yashil ish o'rinlari yaratish va iqlimiy bardoshlilikni oshirish kabi maqsadlarni belgilaydi [7]. «O'zbekiston – 2030» strategiyasi doirasida bu intilishlar qayta tiklanadigan energiya quvvati ulushini oshirish, yalpi ichki mahsulotning emissiya jadalligini kamaytirish va keng ko'lamli daraxt ekish kabi aniq maqsadlar orqali ifodalangan [7]. Garchi bu maqsadlar milliy miqyosda bo'lsa-da, ularning mantig'i — farovonlikni ekologik bosimdan ajratish — Orolbo'yi mintaqasi ehtiyojlariga to'g'ridan to'g'ri mos keladi, chunki bu yerda har qanday rivojlanish modeli suvni kam iste'mol qiladigan, kam uglerodli va tiklovchi bo'lishi shart. 2021-yilgi BMT rezolyutsiyasi esa mintaqani ekologik innovatsiyalar hududi sifatida belgilab, unga xalqaro o'lchov qo'shadi [8]. 1-jadvalda yashil iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismlari va ularning agroturizm bilan bog'liqligi keltirilgan.

Yashil iqtisodiyot strategiyasi qishloq xo'jaligini ham qamrab oladi: suvni tejaydigan sug'orish, tuproq unumdorligini tiklash, organik mahsulot ishlab chiqarish va energiya samaradorligi uning ustuvor yo'nalishlaridandir. Agroturizm bu maqsadlarni qo'shimcha daromad orqali rag'batlantiradi, zero, mehmonlar uchun jozibali bo'lish istagi fermerlarni o'z xo'jaligini toza, tartibli va ekologik jihatdan namunali tutishga undaydi. Boshqacha aytganda, agroturizm yashil qishloq xo'jaligi islohotlari uchun bozor rag'batini yaratadi va shu tariqa siyosiy maqsadlar bilan mahalliy manfaatlarni bog'laydi (1-jadval).

² <https://lex.uz/docs/-4539502>

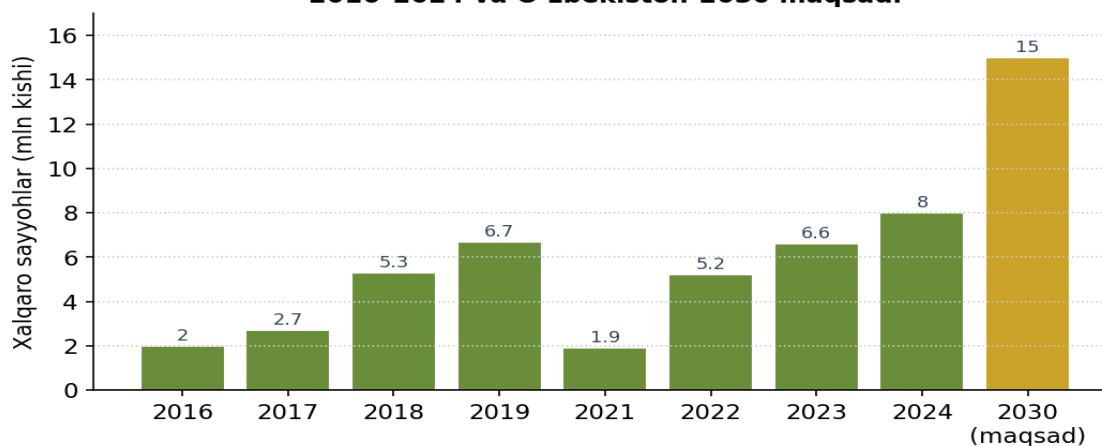
1-jadval. Yashil iqtisodiyot tarkibiy qismlari va ularning Orol bo'yida agroturizm bilan bog'liqligi³

Yashil iqtisodiyot qismi	Amaliy mazmuni [1]	Orol bo'yida agroturizm bilan bog'liqlik
Kam uglerodli	Yoqilg'iga qaramlik va emissiyani kamaytirish	Quyosh energiyasi bilan ta'minlangan fermer mehmonxonalari; kam emissiyali transport
Resurs tejamkor	Kam suv va material bilan ko'proq qiymat	Mavjud fermer xo'jaliklari va qishloqlardan foydalanish; suvni tejovchi dehqonchilik
Ijtimoiy qamrovli	Hech kimni ortda qoldirmaydigan o'tish	OVOP, hunarmandchilik va uy mehmonxonalari mahalliy daromadni taqsimlaydi
Tabiiy kapitalni asrovchi	Bioxilma-xillik yo'qolishining oldini olish	Saksovul ekish va sho'rlangan yerni tiklash bilan bog'liq daromad

Mintaqaning «ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi» maqomi agroturizm uchun ham qulay imkoniyat yaratadi. Bu maqom xalqaro tashkilotlar, donorlar va ilmiy muassasalarning e'tiborini jalb qiladi, natijada zamonaviy, suvni va energiyani tejaydigan texnologiyalarni qishloq xo'jaligi hamda turizm infratuzilmasiga joriy etish osonlashadi. Shu tariqa siyosiy ramz amaliy resursga — bilim, texnologiya va moliyaga — aylanishi mumkin, bu esa agroturizmni rivojlantirish uchun mustahkam zamin hozirlaydi.

Turizm O'zbekiston iqtisodiyotining eng tez o'sayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib qoldi. Xalqaro sayyohlar oqimi 2010-yillar o'rtasidagi taxminan ikki milliondan 2019-yilda pandemiyagacha bo'lgan eng yuqori cho'qqi — qariyb 6,7 milliongacha ko'tarildi; pandemiyadan keyin tiklanish jadal kechdi va 2023-yilda taxminan 6,6 millionga, 2024-yilda esa qariyb 8 millionga yetdi [13], [14]. «O'zbekiston-2030» strategiyasi 15 million xorijiy sayyohni va besh milliard dollarlik turizm xizmatlari eksportini maqsad qilib qo'ygan [14]. 2-rasmda bu dinamika va 2030-yil maqsadi aks ettirilgan. Bu Qoraqalpog'iston uchun ikki jihatdan ahamiyatli: milliy darajadagi o'sish o'ziga xos ikkilamchi yo'nalishlarga talab yaratadi, turizmning strategik ustuvorligi esa chekka hududlar foydalanishi mumkin bo'lgan byudjet va institutsional qo'llab-quvvatlovni ochadi.

2-rasm. O'zbekistonga xalqaro sayyohlar oqimi, 2016–2024 va O'zbekiston-2030 maqsadi

Manba: Jahon banki va O'zbekiston Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida (oralik yillar taxmini).

2-rasm. O'zbekistonga xalqaro sayyohlar oqimi⁴

O'zbekistonning raqobatbardoshligi oshib borayotgani Jahon iqtisodiy forumining 2024-yilgi Sayohat va turizmni rivojlantirish indeksi bilan tasdiqlanadi: bu indeks 119 ta iqtisodiyotni baholaydi va O'zbekiston 2019–2024-yillar oralig'ida indeks ballini eng ko'p oshirgan davlat bo'lib, ballini 7,8 foizga va o'rnini 94-pog'onadan 78-pog'onaga ko'tardi — bu eng ko'p yutuqqa erishgan davlatlar orasida Saudiya Arabistonidan keyin ikkinchi

³ Manba: [1], [2], [4], [6] asosida mualliflar tomonidan tuzilgan.

⁴ Manba: Jahon banki va O'zbekiston Statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida (oralik yillar taxmini).

o'rindir [3], [11]. Indeks milliy miqyosda bo'lsa-da, havo qatnovi, viza yengilligi va turizm infratuzilmasidagi yutuqlar Qoraqalpog'iston kabi chekka mintaqaga ham foyda keltiradi. 2-jadvalda O'zbekistonning indeksdagi o'rni umumlashtirilgan. Shu bilan birga, Orolbo'yida qishloq xo'jaligini diversifikatsiyalash zarurati alohida dolzarb: sho'rlanish va suv tanqisligi an'anaviy yakkahokim paxtachilikni kamaytirishni talab qiladi, agroturizm esa fermerlarga qo'shimcha, suvni kam talab qiladigan daromad manbaini taklif etadi (2-jadval) [4].

2-jadval. O'zbekiston Jahon iqtisodiy forumining Sayohat va turizmni rivojlantirish indeksida (2024)⁵

Ko'rsatkich	Qiymat (2024-yil nashri)
Baholangan iqtisodiyotlar	119 ta
O'zbekiston o'rni	78-o'rin
2019-yildagi o'rni	94-o'rin
Ball o'zgarishi (2019–2024)	+7,8% (eng katta mutlaq o'sish)
Eng ko'p yutuqqa erishganlar orasida	2-o'rin (Saudiya Arabistonidan keyin)

Mintaqaning qishloq xo'jaligi tarkibi ham agroturizm uchun zamin yaratadi. Sho'rlanish va suv tanqisligi sharoitida an'anaviy paxtachilikning ulushini kamaytirish, uning o'rniga suvni kam talab qiladigan ekinlar, bog'dorchilik, issiqxona xo'jaliklari, asalarichilik va qoldiq ko'llarda baliqchilikni tiklash zarurati tobora ortmoqda. Bunday diversifikatsiya nafaqat oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlaydi, balki mehmonlar uchun jozibali bo'lgan rang-barang qishloq xo'jaligi manzaralari va mahsulotlarini yuzaga keltiradi. Iqlimga moslashgan dehqonchilik usullari — tomchilatib sug'orish, sho'rga chidamli navlar va tuproqni muhofaza qiluvchi texnologiyalar — bir vaqtning o'zida ham hosildorlikni, ham agroturizm uchun namoyish qiymatini oshiradi. Shu tariqa qishloq xo'jaligini yashil asosda yangilash va agroturizm bir-birini o'zaro quvvatlaydi.

Mintaqa ekologik fojiga qaramay — qisman aynan shu sababli — agroturizm uchun g'oyat boy resurs bazasiga ega. Bu resurslarni to'rt guruhga ajratish mumkin: fermer xo'jaliklari va qishloq xo'jaligi mahsulotlari, qishloq manzaralari va tiklanayotgan tabiat, mahalliy mahsulotlar va hunarmandchilik hamda jonli madaniy meros. Amudaryo deltasidagi vohalar, bog'lar, polizlar va chorvachilik xo'jaliklari mehmonlarga dehqonchilik jarayoni bilan tanishish, mahsulot terish va tatib ko'rish imkonini beradi. OVOP («Bir qishloq — bir mahsulot») dasturi 2021-yildan beri Orolbo'yida faol amalga oshirilmoqda va mahalliy tabiiy boylikka tayangan, ijtimoiy qamrovli, hunarmandchilikka asoslangan mahsulotlarni turizm bilan uyg'unlashtirishni rag'batlantiradi [9]. Qurigan tubni mustahkamlovchi saksovol plantatsiyalari esa ekologik tiklanish va ilmiy-bilim turizmi uchun yangi obyekt bo'lib xizmat qiladi [15]. 3-jadvalda bu resurslar va ularning turizmdagi qo'llanilishi keltirilgan (3-jadval).

3-jadval. Orol bo'yida (Qoraqalpog'iston) agroturizm resurslari va mahsulotlari⁶

Resurs toifasi	Misollar	Turizmdagi qo'llanilishi va yashil iqtisodiyotga aloqasi
Fermer xo'jaliklari	Vohalar, bog'lar, poliz, chorvachilik, baliqchilik	Dehqonchilik bilan tanishish, mahsulot terish, tatib ko'rish [4]
Mahalliy mahsulot	OVOP mahsulotlari, asal, quruq meva, sut mahsulotlari	Mahsulot sotuvi va qo'shilgan qiymat mahalliy daromadni oshiradi [9]
Ekologik tiklanish	Saksovol plantatsiyalari, qoldiq ko'llar, qushlar	Bilim va ilmiy turizm; daromadni tiklash bilan bog'lash [6]
Madaniy meros	Hunarmandchilik, milliy oshxona, Stihia festivali	Madaniy va ijodiy turizm; jamoa korxonalari daromadi [16], [17], [18]

Bu resurslarning kuchi ularning mavsumiy va o'zaro bog'liqligidadir. Bahorgi gullash va mevali fasllar, paxta hamda sholi o'rim-yig'imi, asal va quruq meva tayyorlash davrlari mehmonlar uchun turli vaqtlarda turlicha tajriba taklif etadi va shu orqali turizm mavsumini uzaytirish imkonini beradi. Bundan tashqari, agroturizmni Mo'ynoqdagi kema qabristoni, Nukusdagi muzeylar va cho'l manzaralari kabi mavjud tortishish nuqtalari bilan bir marshrutga birlashtirish har bir tashrifning qiymatini oshiradi: mehmon bir vaqtning o'zida ham ekologik fojia tarixi bilan tanishadi, ham mahalliy fermer hayoti va mehmondo'stligini his etadi. Shu tariqa alohida resurslar yagona, yaxlit va esda qolarli sayohat tajribasiga aylanadi.

Tadqiqotning markaziy tahliliy hissasi — yuqorida tavsiflangan resurs bazasini yashil iqtisodiyot natijalariga aylantiruvchi mexanizmlarni aniqlashdir. Siyosat, agentlik va ilmiy manbalarni jamlash oltita o'zaro

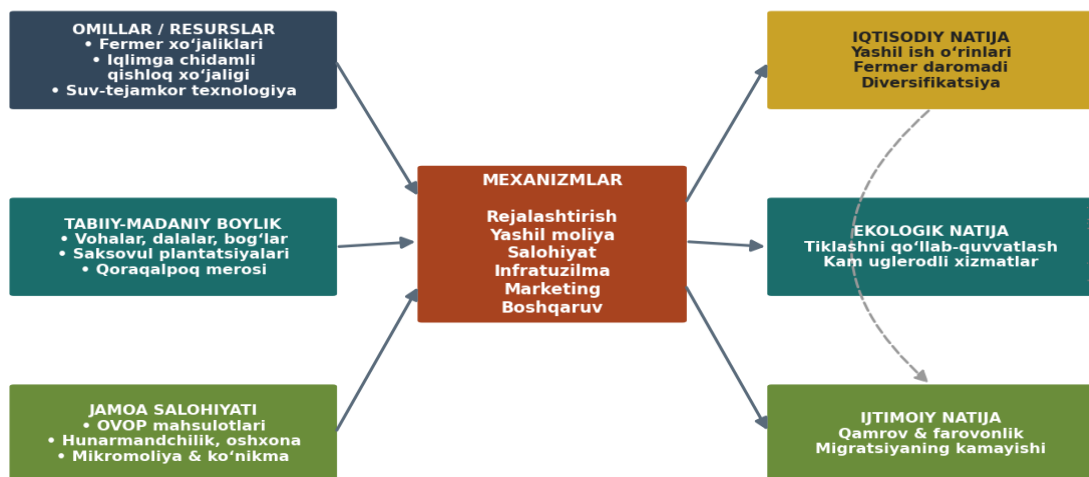
⁵ Manba: [3], [11] asosida tuzilgan.

⁶ Manba: [4], [6], [9], [17], [18] asosida mualliflar tomonidan tuzilgan.

bog'liq mexanizm toifasini beradi: ular 3-rasmda yaxlit konseptual model sifatida keltirilgan va 3-jadvalda batafsillashtirilgan. Model chapdan o'ngga o'qiladi: omillar va resurslar (siyosiy iroda, donor va davlat-xususiy moliya hamda mintaqaning maxsus xalqaro maqomi) hamda tabiiy, qishloq xo'jaligi va jamoa salohiyati zaxiralari mexanizmlar majmuasini oziqlantiradi, bular esa, o'z navbatida, ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy natijalarni yuzaga keltiradi; qayta investitsiya halqasi yaratilgan qiymatning bir qismini resurslar va salohiyatga qayta yo'naltiradi (3-rasm).

3-rasm. Agroturizmni yashil iqtisodiyot asosida rivojlantirish konseptual modeli

3-rasm. Agroturizmni yashil iqtisodiyot asosida rivojlantirish konseptual modeli⁷

Birinci mexanizm — rejalashtirish va hududni boshqarish: nozik hududlarni zonalashtirish, qo'riqlanadigan tabiat hududlarini belgilash, sig'im cheklovlarini o'rnatish va turizmni mintaqaviy yer hamda suvdan foydalanish rejalariga integratsiyalash. Ikkinchi mexanizm — yashil moliya va mikro kredit: aralash va imtiyozli moliya, davlat-xususiy sheriklik hamda kichik fermer va turizm korxonalari uchun qulay mikro kredit, bu ilmiy adabiyotlarda eng jiddiy to'siq sifatida qayd etilgan [5]. Uchinchisi — salohiyat va ko'nikmalar: gid, mehmondo'stlik va tadbirkorlikka o'qitish, raqamli marketing ko'nikmalarini uzatish hamda jamoa tashkilotlarini mustahkamlash [10]. To'rtinchisi — yashil infratuzilma: qayta tiklanadigan energiya bilan ta'minlangan turar joylar, suvni tejovchi va chiqindini kamaytiruvchi inshootlar. Beshinchisi — marketing va brending: mintaqani haqqoniy ekologik va madaniy hikoyalar atrofida joylashtirish hamda sifatli sertifikatlash. Oltinchisi — boshqaruv va sheriklik: vazirliklar, mahalliy hokimiyat, jamoalar, xususiy sektor va xalqaro hamkorlar o'rtasidagi muvofiqlashtirish. 4-jadvalda har bir mexanizm aniq vositalar va kutilayotgan hissa bilan bog'langan (4-jadval).

4-jadval. Agroturizmni rivojlantirish mexanizmlari, vositalar va kutilayotgan hissa⁸

Mexanizm	Vositalar	Yashil iqtisodiyotga kutilgan hissa
Rejalashtirish va boshqaruv	Zonalashtirish; qo'riqxonalar; sig'im cheklovi; yer-suv rejasi	Tabiiy kapitalni asraydi; ortiqcha bosimning oldini oladi
Yashil moliya va mikro kredit	Aralash moliya; davlat-xususiy sheriklik; mikro kredit [8]	Investitsiya jalb qiladi; kirish to'siqlarini pasaytiradi [5]
Salohiyat va ko'nikma	Gid va mehmondo'stlik o'qitishi; raqamli marketing [10]	Yashil ish o'rinlari; qiymatni mahalliy saqlash
Yashil infratuzilma	Quyosh energiyasi; suvni tejovchi inshootlar	Emissiya va resurs sarfini kamaytiradi
Marketing va brending	Brending; sertifikatlash; talqin markazlari	Yo'nalishni ajratadi; «yashil yuvish»dan himoya qiladi
Boshqaruv va sheriklik	Idoralararo muvofiqlashtirish; jamoa ishtiroki	Qamrov va hisobdorlikni ta'minlaydi

⁷ Manba: Muallif ishlanmasi.

⁸ Manba: [2], [5], [9], [10] asosida mualliflar tomonidan tuzilgan.

Ushbu mexanizmlarni ikkita ko'ndalang omil kuchaytiradi. Birinchisi — raqamlashtirish: onlayn bron qilish va to'lov, ijtimoiy tarmoqlarda hikoya qilish hamda mintaqaning ekologik va madaniy o'ziga xosligini virtual taqdim etish marketing xarajatlarini kamaytiradi, bozorni kengaytiradi va mahalliy korxonalardan yangi raqamli ko'nikmalarni talab qiladi. Ikkinchisi — tadbirlar va festivallar: ular uzoq davom etadigan brending ishini qisqa, ko'zga ko'rinarli lahzalarga jamlaydi. Masalan, Stihia festivali madaniy dasturni Orol inqirozi bo'yicha ilmiy forum bilan birlashtirib, xalqaro e'tibor, mavsumiy talab va tiklanish haqidagi ijobiy hikoyani yuzaga keltiradi. Tadbirlar barqaror infratuzilma va salohiyat o'rnini bosa olmaydi, biroq investitsiyani jalb qilishi, mahalliy ishonchni mustahkamlashi va boshqa mexanizmlar jamlanadigan tanilgan brend yaratishi mumkin.

Mexanizmlar faqat ularni amalga oshiruvchi ishtirokchilar darajasida ishlaydi. Eng dolzarb empirik dalil Saidmamatov va hammualliflarining O'zbekiston tur operatorlari o'rtasida o'tkazgan so'rovidan olinadi: ularning markaziy xulosasi — «tayyorgarlik paradoksi»: manfaatdor tomonlar ekoturizm va agroturizm qiymatini aniq tushunadi va rivojlantirishga intiladi, biroq amaliy tajriba, boshqaruv malakasi va xalqaro aloqalar yetishmasligini qayd etadi hamda infratuzilma rivoji va mikromoliyaga kirishni eng katta ehtiyoj deb sanaydi [5]. Bu naqsh siyosatda ustuvorlikni belgilaydi: moliya va salohiyat — qo'shimcha emas, balki qolgan mexanizmlar uchun zaruriy shartdir. Samarqand misolidagi tadqiqot ham fermer daromadi, ta'limi va shaharga yaqinligi agroturizmga ishtirokni belgilovchi muhim omillar ekanini ko'rsatadi [4]. UNDP va hamkorlar OVOP hamda qishloqni rivojlantirish loyihalari orqali bu cheklovlarni bartaraf etishni boshladi [9], [10], biroq bu tashabbuslar mintaqa ehtiyojiga nisbatan hali ham kichik ko'lamda qolmoqda.

Salohiyatni oshirishda inklyuzivlik alohida ahamiyatga ega. OVOP dasturi va qishloqni rivojlantirish tashabbuslari ayollar hamda yoshlarni hunarmandchilik, oziq-ovqat tayyorlash va mehmon kutish kabi faoliyatlarga jalb etish orqali daromad manbalarini kengaytirmoqda. Ayollarning uy xo'jaligi doirasidagi mahorati — to'qimachilik, milliy taomlar, sut mahsulotlari tayyorlash — agroturizmga bevosita iqtisodiy qiymatga aylanadi, yoshlar esa raqamli marketing va gidlik xizmatlarida o'zini namoyon eta oladi. Shu tariqa agroturizm jamoaning eng zaif qatlamlariga ham daromad va mavqe keltirishi mumkin, bu esa yashil iqtisodiyotning ijtimoiy qamrov tamoyiliga to'la mos keladi.

To'plangan dalillar tadqiqotning asosiy savoliga ehtiyotkor ijobiy javob beradi: agroturizm qurg'oqchil Orolbo'yi mintaqasida yashil iqtisodiyot dvigateli bo'la oladi, agar oltita mexanizm yakka emas, balki birgalikda ishlasa. Bu xulosa izchil mantiqqa asoslanadi. Turizm va agroturizm tarixan havzada hukmron bo'lgan suv talab qiluvchi paxtachilikka nisbatan ancha kam suv iste'mol qiladi va kam uglerodli bo'lib, yashil iqtisodiyotning resurs samaradorligi tamoyiliga mos keladi [1], [2]. U mehnat talab qiluvchi va jamoa egaligiga moyil bo'lgani uchun ijtimoiy qamrov tamoyiliga xizmat qiladi hamda aholi migratsiyasiga muqobil yaratadi. Eng muhimi, u ekologik qiymatni ichkilashtiradi: mehmonlar aynan ekologik o'zgarish va tiklanishni kuzatish uchun kelganda, tabiiy kapitalni asrash xarajat emas, balki iqtisodiy boylikka aylanadi.

Bu talqin Alikhanova va Bullning tabiatga asoslangan yechimlar nuqtai nazariga mos keladi: ular Orolbo'yida saksovul ekish, ko'l va botqoqliklarni tiklash hamda bioxilma-xillikni himoya qilish bir vaqtning o'zida ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy foyda berishini ta'kidlaydi [6]. Demak, agroturizmni alohida tarmoq emas, balki tiklash, qayta tiklanadigan energiya, iqlimga moslashgan qishloq xo'jaligi va xizmatlar bir-birini kuchaytiradigan yaxlit yashil taraqqiyot portfelining bir qismi sifatida tushunish maqsadga muvofiq. 3-rasmdagi qayta investitsiya halqasi aynan shuni aks ettiradi: turizm yaratgan daromad va e'tibor uning jozibasini saqlovchi tiklash ishlarini moliyalashtirishga yordam beradi.

Agroturizmning markaziy va'dasi — bandlik. Orol fojiasi mintaqaning iqtisodiy negizini, avvalo, baliqchilik va unga bog'liq tarmoqlarni vayron qildi hamda o'rnida yuqori ishsizlik, qashshoqlik va doimiy migratsiyani qoldirdi. Agroturizm dengizni qaytara olmaydi, biroq mintaqa hali ham ega bo'lgan boyliklarga — fermer xo'jaliklari, hunarmandchilik, oziq-ovqat va madaniyatga — tayanib, rang-barang tirikchilik manbalarini yarata oladi. Bu faoliyatlar mehnatni ko'p talab qilgani va katta kapital talab qilmagani uchun yosh hamda ishsiz aholi uchun mos keladi; ular jamoa korxonalari va kooperativlar orqali tashkil etilganda esa yaratilgan qiymatning kattaroq qismi mahalliy aholi qo'lida qoladi. Shu sababli bandlik masalasi yashil iqtisodiyot dalilining qo'shimchasi emas, balki uning o'zagidir.

Bir qancha to'siqlar bu optimizmni me'yorlaydi. Birinchisi — ekologik noziklik va ortiqcha turizm xavfi. Manzarani jozibali qiladigan kamyoblik va sezgirlikning o'zi uni zaif qiladi; nazoratsiz tashriflar, tubi bo'ylab yo'lsiz harakatlanish, chiqindilar to'planishi va yovvoyi tabiatning bezovta qilinishi resurs bazasini tez ishdan chiqarishi mumkin. Shu sababli sig'im cheklovlari va samarali boshqaruv — byurokratik formallik emas, balki barqarorlik shartidir. Ikkinchisi — infratuzilma va uzoqlik muammosi: katta masofalar, cheklangan yo'l va havo qatnovi hamda oddiy turar joy va kommunal xizmatlar xarajatni oshiradi va talabni cheklaydi. Uchinchisi — inson kapitali tanqisligi: tajriba, malaka va aloqalar yetishmasligi xizmatlar sifatini pasaytiradi [5]. To'rtinchisi — mavsumiylik va iqlim: haddan tashqari yozgi issiq, sovuq qish va chang bo'ronlari mavsumni qisqartiradi.

Suv jihati alohida e'tibor talab qiladi. Inqiroz aynan suvning haddan ortiq taqsimlanishidan kelib chiqqan havzada har qanday yangi iqtisodiy faoliyat o'zining gidrologik iziga ko'ra sinchiklab baholanishi shart. Turizm

nisbatan tejamkor bo'lsa-da, suvdan butunlay xoli emas: turar joy, sanitariya va manzara yaratish kam miqdorda suvni talab qiladi. Shu bois sig'im baholovi ko'p o'lchovli bo'lishi — joyning jismoniy va ekologik chidamidan tashqari suv va energiya budjetini hamda mahalliy jamoaning roziligini ham qamrab olishi — kerak. Bundan tashqari, agar «eco» brendi mazmundan o'zib ketsa yoki qiymat mahalliy jamoalar o'rniga tashqi operatorlar tomonidan o'zlashtirilsa, turizm haqiqiy yashil natija bermasligi mumkin; shu sababli sertifikatlash, shaffof daromad taqsimoti va jamoa egaligi muhim himoya vositalaridir. 5-jadvalda bu mulohazalar strategik SWOT tahliliga jamlangan.

Iqlim o'zgarishi bu xavflarni yanada kuchaytiradi. Haroratning ko'tarilishi va issiq kunlar sonining ortishi qulay sayyohlik mavsumini qisqartiradi, chang bo'ronlarini kuchaytiradi hamda qishloq xo'jaligi hosildorligiga bosim o'tkazadi. Aynan suvning haddan ortiq taqsimlanishidan kelib chiqqan inqiroz sharoitida har qanday yangi faoliyat o'zining suv izi bo'yicha sinchiklab baholanishi shart; agroturizm nisbatan tejamkor bo'lsa-da, turar joy va sug'oriladigan manzaralarni yaratish kabi elementlar suv resurslariga bosim o'tkazmasligi kerak. Shu sababli rejalashtirish dastlabki bosqichdanoq iqlimga va suvga moslashuvchan bo'lishi lozim (5-jadval).

5-jadval. Agroturizmga asoslangan yashil o'sishning strategik SWOT tahlili⁹

Kuchli tomonlari	Zaif tomonlari
O'ziga xos resurslar (fermer xo'jaliklari, OVOP, saksovul); kuchli siyosat; maxsus BMT maqomi; kam suv sarfi [3], [8]	Infratuzilma va uzoqlik; boshqaruv malakasi va aloqalar yetishmasligi; mikromoliya cheklovi [5]
Imkoniyatlar	Tahdidlar
Imtiyozli moliya; milliy oqimning o'sishi; tiklash bilan sinergiya; jamoa korxonalari va OVOP [6], [9]	Ekologik nozillik; iqlim ekstremumlari; «yashil yuvish»; daromad chiqib ketishi

Infratuzilma va logistika alohida e'tibor talab qiladi, chunki agroturizmning sifati mehmonning yo'l, turar joy, suv va sanitariya bilan bog'liq tajribasiga bevosita bog'liq. Nukus aeroporti va Nukus–Mo'ynoq yo'nalishi mintaqaga kirishning asosiy darvozasi bo'lib, dastlabki investitsiyalar aynan shu koridorga, shuningdek, fermer xo'jaliklarini bog'laydigan mahalliy yo'llar va kichik mehmon uylariga qaratilishi maqsadga muvofiq. Raqamli aloqa va barqaror energiya ta'minoti esa zamonaviy xizmat ko'rsatishning zaruriy sharti hisoblanadi.

Tahlildan to'rt siyosiy xulosa kelib chiqadi. Birinchidan, ketma-ketlik muhim: moliya va salohiyat eng jiddiy cheklovlar bo'lgani uchun dastlabki davlat va donor investitsiyasi qulay mikrokredit, aralash moliya va salohiyatni oshirishga qaratilishi, shu orqali keyinchalik xususiy va jamoa tadbirkorligi kengayishi uchun shart-sharoit yaratishi lozim. Ikkinchidan, integratsiya muhim: agroturizmni rejalashtirish mintaqaviy yer va suvdan foydalanish hamda yashil iqtisodiyot va tiklash kun tartibi doirasida olib borilishi kerak, shunda turizm infratuzilmasi, saksovul ekish, qayta tiklanadigan energiya va suv boshqaruvi birgalikda loyihalanadi. Uchinchidan, qamrovni ta'minlash o'z-o'zidan emas, balki ataylab qurilishi kerak: jamoa egaligi, mahalliy xarid va daromad taqsimoti mexanizmlari zarur. To'rtinchidan, mintaqaning maxsus maqomidan — 2021-yilgi BMT e'tirofi va tegishli ishonch fondi tuzilmasidan — imtiyozli moliya va texnologiyalar transferini jalb etish uchun faol foydalanish kerak [8].

Moliyalashtirish alohida e'tiborga loyiq, chunki u boshqa mexanizmlar bog'liq bo'lgan, ammo kambag'al va chekka mintaqada o'z-o'zidan yuzaga kelishi qiyin bo'lgan bo'g'indir. Hozirgi tuzilma — Orolbo'yi mintaqasi uchun BMTning Inson xavfsizligi bo'yicha ko'p tomonlama ishonch jamg'armasi, ikki tomonlama donor dasturlari va hukumatning yashil iqtisodiyot majburiyatlari — poydevor yaratadi, biroq uni investitsiyaga yaroqli loyihalarga aylantirish vositachilikni talab qiladi: loyihalarni tayyorlash, imtiyozli va tijorat kapitalini birlashtiruvchi aralash moliya tuzilmalari hamda jamoa korxonalariga yetib boradigan mikrokredit kanallari. Mintaqaviy hamkorlik qo'shimcha o'lcham qo'shadi, zero Orol havzasi Qozog'iston va boshqa Markaziy Osiyo davlatlari bilan baham ko'riladi va muvofiqlashtirilgan marshrutlar bozorni kengaytirib, xarajatlarni kamaytirishi mumkin.

Ushbu tadqiqot ikkilamchi va yagona keysli izlanishga xos cheklovlarga ega. U e'lon qilingan hujjatlar va statistik ma'lumotlarga tayanadi, ularning to'liqligi va izchilligi har xil; ba'zi miqdoriy qatorlar — xususan, mintaqaga tashriflar soni va Aralkumning aniq maydoni — taxminiy bo'lib, turli usullar hamda sanalarga asoslangan manbalardan olingan. Birlamchi dala tadqiqotining yo'qligi mahalliy jamoalar nuqtai nazarini faqat bilvosita ifodalaydi. Yagona keys dizayni statistik emas, balki tahliliy umumlashtirish imkonini beradi: taklif etilgan model boshqa degradatsiyaga uchragan qurg'oqchil hududlarda sinab ko'rilishi lozim bo'lgan ko'chma farazdir. Kelgusi tadqiqotlar birlamchi ma'lumotlar — sayyoh va jamoa so'rovlari, korxona darajasidagi moliyaviy tahlil — bilan to'ldirilishi, shuningdek, mikrokredit yoki gid tayyorlash kabi aniq aralashuvlarni baholashi kerak.

Ushbu tahlilning ahamiyati Orolbo'yi mintaqasidan tashqariga ham yoyiladi. Suv tanqisligi, sho'rlanish va qishloq xo'jaligining zaiflashuvi bilan to'qnash kelgan ko'plab qurg'oqchil hududlar shunga o'xshash

9 Manba: mualliflar tahlili.

muammolarga duch keladi, shu sababli bu yerda taklif etilgan mexanizmlar majmuasi boshqa joylarga ham moslashtirilishi mumkin. Muhimi — tayyor andoza emas, balki yondashuv: avval degradatsiyaga uchragan manzara qanday turizmni halol qo'llab-quvvatlay olishini aniqlash, so'ng eng jiddiy cheklovlarni — odatda moliya, salohiyat va infratuzilmani — bartaraf etish, mexanizmlarni yakka emas, balki birgalikda loyihalash hamda mahalliy manfaat va ekologik tiklanishni markazga qo'yish.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Orolbo'yi mintaqasi ham ogohlantirish, ham sinov maydoni sifatida namoyon bo'ladi. Dengizning qurishi va Aralkumning paydo bo'lishi zamonaviy davrning eng og'ir antropogen ekologik halokatlaridan birini aks ettirsa-da, o'sha yer va qoraqalpoq xalqining bardoshli madaniyati o'ziga xos va deyarli foydalanilmagan turizm resursini tashkil etadi. Maqolada ta'kidlanganidek, agroturizm bu qurg'oqchil va degradatsiyaga uchragan muhitda yashil iqtisodiyot dvigateli bo'la oladi, biroq faqat u yakka aralashuv emas, balki bir-birini kuchaytiruvchi mexanizmlar tizimi sifatida ko'rilganda. Oltita mexanizm — rejalashtirish, yashil moliya va mikrokredit, salohiyat, yashil infratuzilma, marketing va inklyuziv boshqaruv — mintaqaning tabiiy, qishloq xo'jaligi va jamoa resurslarini ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy natijalarga aylantiradi.

Ikki shart hal qiluvchidir. Birinchisi — ketma-ketlik: moliya va boshqaruv salohiyati eng jiddiy cheklovlar bo'lgani uchun avvalo shularni, mintaqaning maxsus xalqaro maqomi orqali jalb etilgan imtiyozli moliya bilan, hal qilish zarur. Ikkinchisi — integratsiya: turizm tiklash, suv boshqaruvi, qayta tiklanadigan energiya va iqlimga moslashgan qishloq xo'jaligi bilan yagona portfel sifatida rejalashtirilishi kerak. Ushbu shartlar bajarilganda, agroturizm na sehrli tayoqcha, na chekka qiziqish emas, balki barqaror mintaqaviy rivojlanishga ishonarli hissa qo'shuvchi vosita bo'ladi. Bu yerda taklif etilgan model boshqa degradatsiyaga uchragan qurg'oqchil hududlar uchun ham ko'chma namuna sifatida taqdim etiladi.

Umuman olganda, agroturizm Orolbo'yi mintaqasi uchun na yagona yechim, na ikkilamchi qiziqishdir; u qishloq xo'jaligini diversifikatsiyalash, ekologik tiklanish va madaniy merosni saqlashni bir nuqtada birlashtiradigan ko'p qirrali vositadir. Uning muvaffaqiyati mexanizmlarning uzviyligiga, moliya va salohiyatning birinchi navbatda ta'minlanishiga hamda mahalliy jamoalarning haqiqiy ishtirokiga bog'liq. Bu shartlar bajarilganda, mintaqaning og'ir merosi — qurigan dengiz va sho'r cho'l — asta-sekin o'rganish, tiklanish va yangilanish makoniga aylanishi mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar agroturizmning mintaqadagi real ta'sirini — yaratilgan ish o'rinlari, fermer daromadining o'sishi va mehmonlar oqimi bo'yicha — birlamchi ma'lumotlar asosida o'lchashi maqsadga muvofiq. Bunday empirik baholash ushbu maqolada sifat darajasida tavsiflangan bog'lanishlarni miqdoriy jihatdan tasdiqlash va siyosatchilar uchun yanada aniqroq tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. United Nations Environment Programme, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Nairobi, Kenya: UNEP, 2011.
2. World Tourism Organization and United Nations Environment Programme, Tourism in the Green Economy - Background Report. Madrid, Spain: UNWTO, 2012, doi: 10.18111/9789284414529.
3. World Economic Forum, Travel & Tourism Development Index 2024: Insight Report. Geneva, Switzerland: World Economic Forum, 2024.
4. E. Togaymurodov, M. Roman, and P. Prus, «Opportunities and directions of development of agritourism: Evidence from Samarkand region,» Sustainability, vol. 15, no. 2, art. 981, 2023, doi: 10.3390/su15020981.
5. O. Saidmamatov, U. Matyakubov, I. Rudenko, V. Filimonau, J. Day, and T. Luthe, «Employing ecotourism opportunities for sustainability in the Aral Sea region: Prospects and challenges,» Sustainability, vol. 12, no. 21, art. 9249, 2020, doi: 10.3390/su12219249.
6. S. Alikhanova and J. W. Bull, «Review of nature-based solutions in dryland ecosystems: The Aral Sea case study,» Environmental Management, vol. 72, no. 3, pp. 457-472, 2023, doi: 10.1007/s00267-023-01822-z.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabrda "2019 — 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PP-4477-son qarori // URL: <https://lex.uz/docs/-4539502>
8. United Nations General Assembly, Resolution «Declaring the Aral Sea region a zone of ecological innovations and technologies,» 75th session, New York, NY, USA, 18 May 2021.
9. United Nations Development Programme, «Regional partnership on OVOP for sustainable development of the Aral Sea region,» UNDP Uzbekistan, 2023. [Online]. Available: <https://www.undp.org/uzbekistan/press-releases/regional-partnership-ovop-sustainable-development-aral-sea-region>

10. United Nations Development Programme, «A new rural development project is launched in the Aral Sea region,» UNDP Uzbekistan, 2023. [Online]. Available: <https://www.undp.org/uzbekistan/press-releases/new-rural-development-project-launched-aral-sea-region>
11. Global Sustainable Tourism Council, «World Economic Forum Travel and Tourism Development Index 2024,» GSTC, 2024. [Online]. Available: <https://www.gstc.org/wef-travel-tourism-development-index-2024/>
12. National Aeronautics and Space Administration, «World of Change: Shrinking Aral Sea,» NASA Earth Observatory. [Online]. Available: <https://science.nasa.gov/earth/earth-observatory/world-of-change/aral-sea/>
13. World Bank, «International tourism, number of arrivals - Uzbekistan,» World Development Indicators. [Online]. Available: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL?locations=UZ>
14. National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan, «Tourism and recreation,» Tashkent, Uzbekistan, 2024. [Online]. Available: <https://stat.uz>
15. United Nations Development Programme, «The Greening of Aralkum: planting saxaul on the dried seabed of the Aral Sea,» UNDP Uzbekistan, 2023. [Online]. Available: <https://www.undp.org/uzbekistan/green-aral-sea>
16. J. Y. Jeong, M. Karimov, Y. Sobirov, O. Saidmamatov, and P. Marty, «Evaluating culturalization strategies for sustainable tourism development in Uzbekistan,» Sustainability, vol. 15, no. 9, art. 7727, 2023, doi: 10.3390/su15097727.
17. Travel And Tour World, «Moynaq, Uzbekistan - the ship graveyard of the Aral Sea and its growing role in heritage-eco tourism,» 2025. [Online]. Available: <https://www.travelandtourworld.com/>
18. Stihia Festival, «Stihia: Electronic music, arts and science festival, Moynaq, Uzbekistan.» [Online]. Available: <https://stihia.org/>
19. S. Umarov, A. Nurbekov, N. Nishanov, M. Kosimov, S. Bobomurotov, M. Umarov, B. Khaitov, and N. Namozov, «Land degradation in Uzbekistan: key challenges and sustainable solutions,» Frontiers in Sustainable Food Systems, vol. 9, art. 1676403, 2025, doi: 10.3389/fsufs.2025.1676403.
20. United Nations Development Programme, «How green development will support agriculture and water use in Uzbekistan,» UNDP Uzbekistan, 2023. [Online]. Available: <https://www.undp.org/uzbekistan>
21. Food and Agriculture Organization of the United Nations, «New project aims to boost agri-production in degraded areas of the Aral Sea basin,» FAO, 2023. [Online]. Available: <https://reliefweb.int/>
22. Japan Science and Technology Agency, «Development of innovative climate-resilient technologies for water-use efficiency and salinization control on crop productivity in the Aral Sea region (SATREPS),» 2020. [Online]. Available: <https://www.jst.go.jp/global/english/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 7/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>